

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF THE ACTIVITIES OF PRIVATE MILITARY COMPANIES IN ARMED CONFLICTS

Івасечко О.Я.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

Бондар Д.А.,

*студентка II курсу магістратури факультету міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті проаналізовано діяльність приватних військових компаній під час військових конфліктів, які мали місце на різних континентах. Закінчення холодної війни призвело до інтенсивного зростання кількості збройних конфліктів. Кілька десятиліть тому більшість країн світу вирішували подібні проблеми за допомогою збройних сил, які приймалися на службу за призовом або на військово-професійній основі. Проте в сучасних військових конфліктах їх місця почали займати підрозділи неурядових структур. Сьогодні приватні військові компанії виступають як рівноправні суб'єкти права поряд із збройними силами окремих держав, які в міжнародній практиці вважаються широко поширеними структурами, створеними для вирішення спеціальних завдань. Деякі аналітики наводять докази на користь переваг приватизації війни, тоді як інші висловлюють стурбованість широкою присутністю приватних військових компаній у всьому світі. Ці тривожні чинники можуть змінюватись через відсутність прозорості, підзвітності, недотримання міжнародного права та договорів, загрози державному суверенітету та підризу демократії в усьому світі та, зрештою, зміни у безпеці, стабільності держав та поширення регіональних конфліктів. У зв'язку з відсутністю ефективного регулювання приватних сил та наявністю прогалів у чинному законодавстві варто акцентувати увагу на тому, чи можуть ці фактори спричинити дестабілізацію світової системи безпеки. Усі вищезазначені аспекти, а також практичне використання приватних військових компаній у конфліктах останніх років в Іраку, Сирії та Афганістані роблять аналіз політичних і практичних аспектів діяльності підрядників надзвичайно актуальним як у теоретичному, так і в сучасному міжнародному контексті. Дослідження також актуалізовано фактом використання приватних військових компаній Росії в умовах збройної агресії в Україні, таких як: «Група Вагнера».

Ключові слова: приватні військові компанії, ПВК, найманство, збройні конфлікти, міжнародна безпека, правове регулювання.

The article analyzes the activities of private military companies during military conflicts that developed in the world. The end of the Cold War led to an intense increase in the number of armed conflicts. A few decades ago, most of the countries of the world solved similar problems with the help of the armed forces, which were accepted for service by conscription or on a military-professional basis. However, in modern military conflicts, their places began to be occupied by units of non-governmental structures. Today private military companies act as equal legal subjects alongside the armed forces of certain states, which are considered widespread in international practice as structures that were created to solve special tasks. Some analysts argue for the benefits of privatizing war, while others express concern about the widespread presence of private military companies around the world. These alarming factors can range from a lack of transparency, accountability, non-compliance with international law and treaties, threats to state sovereignty and the undermining of democracy around the world, and ultimately changes in the security stability of states and the spread of regional conflicts. Due to the lack of effective regulation of private forces and the presence of gaps in the existing legislation, it is worth focusing attention on whether these factors can cause destabilization of the world security system. All the above-mentioned aspects, as well as the practical use of private military companies in the conflicts of recent years in Iraq, Syria, and Afghanistan, make the analysis of political and practical aspects of the contractors' activity extremely relevant both in theory and in the modern international context. The research is also updated by the fact of the use of private military companies of Russia in the conditions of armed aggression in Ukraine, such as: "Wagner Group".

Key words: private military companies, PMC, mercenary, armed conflicts, international security, legal regulation.

Постановка проблеми. Сьогодні у збройних конфліктах, міжнародних миротворчих операціях, постконфліктному відновленні регіонів, та загалом у процесі діяльності збройних сил, країни дедалі частіше користуються послугами приватних військових компаній. Військові аналітики та представники наукових кіл наголошують на тому, що подібні формування будуть й надалі все активніше залучатись у збройні конфлікти. Думки ек-

спертів щодо залучення приватних військових компаній у збройні конфлікти є неоднозначними. Одні стверджують про користь приватизації війни, тоді як інші висловлюють занепокоєння щодо широкого поширення діяльності таких компаній у світі. Ці побоювання, головню, пояснюються низкою факторів, з-поміж яких виокремлюємо наступні: брак прозорості та підзвітності, недотримання міжнародного права та договорів, загроза суве-

ренітету держав, підрив демократії в усьому світі та, зрештою, зміни стабільності безпеки в державах та розповсюдження регіональних конфліктів. Через відсутність ефективного регулювання приватних військ та наявність прогалів у сформованому законодавстві, варто зосередити увагу на тому чи можуть ці фактори стати причиною дестабілізації світової системи безпеки.

Усі вищезгадані аспекти, а також практичне використання приватних військових компаній у конфліктах в Іраку, Сирії, країнах Африки роблять аналіз політичних та практичних аспектів діяльності підрядників вкрай актуальним як у теоретичному плані, так й у сучасному практичному міжнародному контексті. Актуалізує дослідження й факт застосування приватних військових компаній росії в умовах збройної агресії в Україні, як-от: «Групи Вагнера», «РСБ-Груп», «E.N.O.T. Corp».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Участь силових підприємств у збройних зіткненнях постійно залишається важливим проблемним питанням. Враховуючи потенційний результат наданих послуг, з'ясування змісту діяльності приватних формувань, дослідження особливостей міжнародного досвіду їх застосування, а також можливих загроз та викликів вважається досить актуальним.

Акцентовано увагу на працях зарубіжних аналітиків таких, як-от: Міхалаке О. [11], Сінгера П. [13], Капаріні М., Ф. Шраєранда [5].

Кац Б., Сет Г., Гаррінгтон Н., та Доксі К. [9] є авторами дослідження, що висвітлює залучення російських приватних військових компаній у збройні конфлікти, а також виокремлюють цілі та завдання, якими керується російська федерація приймаючи такі рішення.

Також, доречно згадати, про те, що свій внесок у дослідження цієї теми зробили й такі зарубіжні науковці, як Бірґін Ф. [4], Елсі Дж., Серафіно Н. [6], Фолкнер К., Пліхта М. [7], Гідрайтіс А. [8], Макфрейт С. [10], Скехілл Дж [12].

Варто відзначити й дослідження сучасних українських науковців, а саме: Горovenko В., Тютюнник В. [1], Кириченко С. [2], Кохан Г. [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Мета статті полягає у дослідженні міжнародного досвіду діяльності приватних військових компаній у збройних конфліктах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення мети необхідно розв'язати низку завдань, а саме: охарактеризувати підходи щодо потрактування приватних військових компаній та з'ясувати причини їх виникнення; виокремити основні ознаки ПВК та репрезентувати класифікацію приватної військової діяльності; виділити основні загрози та виклики, перспективи та можливі сценарії щодо залучення приватних військових компаній у збройні конфлікти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні рівноправним правовим суб'єктом поруч зі збройними силами тих чи інших держав виступають приватні військові підприємства, які вважаються поширеними у міжнародній практиці структурами, що були створені для розв'язання спеціальних завдань. Слід підкреслити те, що наразі ПВК виконують роботу на рівні з регулярними військами. До того ж, судячи з висновків аналітиків, подібні формування будуть поширюватись та відігравати значно більшу роль у збройних конфліктах та війнах.

Зауважимо, що станом на сьогодні немає єдиного формулювання поняття «приватних військових компаній», оскільки кожен аналітик пропонує та використовує авторське трактування подібних компаній. До прикладу, автор найбільшої наукової праці, що стосується приватної сфери безпеки П. Сінгер трактує ПВК як «zareєстровані комерційні структури, що надають замовникам широкий спектр військових послуг, які раніше вважалися виключно державними» [13, с. 8].

Зокрема, деякі аналітики вважають сучасних підрядників продовженням застарілого явища під назвою «наймання» та не виключають аморальний характер їх діяльності. Інші ж автори вважають, що нова форма «безпеки за контрактом» набуває нових особливостей у порівнянні з колишньою формою військового делегування. Основною відмінністю є те, що сьогочасні приватні сили – це корпоративні структури, які охоплюють не лише силову складову, а й комерційну компоненту, що дозволяє їм долучитися до системи світового бізнесу та отримати загальне визнання [5, с. 15].

Для кращого розуміння сутності та вироблення якісної систематизації приватних військових компаній виникає потреба у виокремленні конкретної характеристики приватних підприємств, спираючись на своєрідність їх діяльності. Варто почати з існування відмінностей між ПВК різних країн за походженням. Зокрема, британські компанії досить часто наголошують на місцевих військових кадрах, завдяки чому іноді уникають участі в конфліктах у деяких проблемних регіонах. Американські компанії діють більш рішуче, доволі часто їхні співробітники залучаються до бойових дій та створюють сили швидкого реагування. Російські компанії можна вважати «приватними» лише на підставі їх офіційної реєстрації та підтримуваного дискурсу. На перший погляд вони можуть здатися частиною приватного сектору, однак у разі потреби підприємства стають силою для забезпечення потреб держави. Зауважимо, що подібні псевдоприватні компанії досягають поставлених Кремлем цілей не лише в росії, а й у конфліктах за кордоном [8, с. 138].

Слід враховувати той факт, що приватні війська перебувають у досить вузьких рамках діяльності, порушення яких автоматично перетворює їх на

незаконне формування або на інструмент зовнішньої політики держави. Для повного охоплення їхньої діяльності та виділення характерних рис підрядників як самобутніх суб'єктів підприємницької діяльності необхідно визначити низку ознак ПВК як явища в цілому.

Варто почати з того, що кожне силове підприємство – це юридична структура, зареєстрована відповідно до законодавства держави походження. За відсутності цієї ознаки організацію не можна віднести до ПВК, а можна визначити її виключно незаконним формуванням. Наступною ознакою є те, що діяльність приватних сил має комерційний характер, оскільки їх основною мотивацією є отримання доходу. Отже, у разі відсутності цієї мети або наявності інших, таке формування з високою ймовірністю може бути інструментом непрямой політики держав. Не менш важливим є те, що для приватних військ характерна постійність, оскільки вони створені для безперервного надання військових послуг. Відповідно, тимчасова функція створення таких структур може свідчити про спробу легалізації воєнізованого злочинного угруповання, або про намір замовників використовувати підрядників як інструмент здійснення своїх цілей [1, с. 32-33].

Однією з ключових ознак приватних формувань є договірна основа надання послуг, відповідно до якої мета, завдання та характер діяльності підрядників ґрунтуються на укладеному контракті. Такий договір обов'язково повинен охоплювати такий перелік необхідних умов, як-от: сторони підписання; перелік послуг, тривалість їх надання; умови та розміри оплати виконаних задач; заходи реагування на загрози та непередбачувані обставини, які здатні розірвати договір; положення, що допоможуть вирішити підсудність спорів. У разі відсутності договору, який буде контролювати відносини сторін, існує ймовірність злочинного характеру функціонування аналізованих компаній. Варто зауважити, що об'єднання приватних військ та держав офіційним шляхом через прямий контракт є характерною рисою західних підприємств, тоді як неофіційні способи зв'язку акторів через контракти з іншими відповідальними особами є типовою характеристикою діяльності приватних сил російського походження [8, с. 130].

Зауважимо, що завершення холодної війни призвело до інтенсивного збільшення кількості озброєних зіткнень. Ще кілька десятиліть тому подібні проблеми більшість держав світу вирішували за допомогою збройних сил, яких прийняли на службу за призивом або на військово-професійній основі. Однак у сучасних військових конфліктах їх місця почали займати підрозділи неурядових структур.

Одна з найвідоміших фірм – постачальників військових послуг ПВК «Blackwater» потрапила в поле зору громадськості під час війни в Іраку.

Однак компанія починала свою діяльність не як операційний постачальник, а як підрядник з навчання. Зокрема, маючи у розпорядженні оперативні об'єднання, ресурси літаків та інших транспортних засобів, спорядження та озброєнь, а також багаторічну практику та можливості в галузі підготовки кадрів, компанія «Blackwater» є однією із найпотужніших підприємств сучасного зразка. Як результат, зазначена компанія функціонувала практично в усьому світі, об'єднуючи широкий арсенал ресурсів та послуг, що надавалися їхнім замовникам [12].

Обізнаність громадськості про те, якою мірою приватні підрядники використовувалися в цілях безпеки, підтвердилась смертями чотирьох охоронців «Blackwater» у Фаллуджі у березні 2004 року. Вбивство співробітників компанії сунітськими повстанцями стало відоме завдяки трансляванню у ЗМІ. Охоронцями були колишні армійські рейнджери та морські піхотинці. Вони були вбиті під час супроводу вантажівок, що перевозили продукти для приватної компанії, яка надавала послуги харчування військовим закладам в Іраку. Сунітські повстанці помилково прийняли їх за агентів ЦРУ та заманили у засідку, водночас здійснюючи зйомку. Тіла співробітників демонстративно тягнули вулицями та вивішали для привселюдного огляду. Зазначений випадок порушив серйозні питання стосовно відсутності взаємодії між ПВК та військовими, а також ефективності використання приватних військових сил в умовах, коли вони не виконують низки вимог безпеки для власних працівників [6, с. 10].

Інший гучний інцидент з персоналом «Blackwater» відбувся у квітні 2004 року у місті Наджаф. З одного боку, працівники компанії стали учасниками вдало відбитої атаки, показавши себе як фахівців високого рівня. З іншого боку, компанію звинуватили в розстрілі мирних жителів. Ці події спровокували дебати в Конгресі щодо ролі приватних підрядників у військових операціях США, бажаності використання таких підприємств та відповідної правової та договірної бази для їх контролю [6, с. 10].

Компанія зіткнулася з серйозною критикою в середині республіки за жорсткі методи роботи, які призводили до смертельних випадків серед цивільного населення Іраку. Зі свого боку співробітники «Blackwater» трактували здійснене насильство як неминучий захід для збереження власної безпеки та безпеки об'єктів, що охороняються. З цією метою влада повинна серйозно подумати про прийняття детального плану на випадок непередбачених ситуацій, який допоможе впоратися з будь-якими потенційними дипломатичними наслідками після інцидентів за участю військових підприємств. Як показали уроки війни, такі випадки не є виключеними.

Зі свого боку протягом останнього десятиліття росія почала значною мірою покладатися на ПВК як на військово-політичний дієвий інструмент державного впливу. Слід зазначити те, що країна стала наслідувати тенденцію приватизації державного насильства порівняно пізно, здебільшого через внутрішній опір збройних сил, а також через економічні труднощі. Однак, попри те, що в країні діють тисячі приватних фірм, які охороняють інфраструктуру та надають послуги збройної охорони, такі структури все ще не можуть бути легально створені на їх території [7].

Відображаючи уроки, отримані з попередніх розгортань, нарощуючи експансіоністські настрої та прагнення до економічних та військових здобутків, росія різко збільшила використання таких підприємств за останні роки. Україна стала одним із перших полігонів для випробування російських приватних сил. Згодом росіяни удосконалили модель ведення бойових операцій, працюючи з місцевими силами в таких країнах, як Сирія та Лівія [9].

Варто підкреслити те, що Кремль використовував ПВК в межах своєї зовнішньої політики більше десяти років, але їх помітність різко зросла під час вторгнення в Україну 2022 року. Зокрема, найбільш сумнозвісною з них є «Група Вагнера». Зазначена компанія досягла майже міфічного статусу завдяки своїй глобальній присутності та потужним медійним кампаніям [7].

Вищезазначена структура надала Москві ідеальний інструмент для досягнення своїх геополітичних та ідеологічних цілей в Україні, а саме: дестабілізації та консолідації контролю над Донбасом, підриву та тиску на країну та її прихильників з метою отримання дипломатичних поступок. Як результат, всі дії підприємство виконувало, заперечуючи будь-яку офіційну причетність Кремля.

Варто зауважити, що головним фактором, що розкриває діяльність російських ПВК, є загибель їхніх бойовиків. Зіткнення з підрядниками в Луганському аеропорту дозволило розвідці встановити окремих працівників «Групи Вагнера». Водночас спецслужби викрили ідеї Д. Уткіна збити літак ІЛ-76 над Луганськом. Такі події чітко показали зв'язок приватних військ з росією, але не доводять її до відповідальності за дії найманців [8, с. 151].

Слід зауважити, що репутація організації «Вагнера» також підтримується потужною присутністю в ЗМІ та пропагандою. Партнерські компанії приватних сил створили фільми про їхні подвиги в країнах Африки та продовжують працювати над стрічкою про триваючі бойові дії в Україні. Крім легкої розваги, фільми продовжують продавати «Групу Вагнера» як силу, яка «захищає» слабкі держави від повстанців та екстремістів, яких підтримує Захід [7].

Найімовірніше, росія продовжить використовувати бійців приватних структур після закінчення

конфлікту, незалежно від його результату. Навіть якщо війна в Україні зменшила привабливість російських ПВК, держави, які шукають альтернативи допомозі сил безпеки від Сполучених Штатів та їхніх партнерів, все одно користуватимуться послугами їхніх компаній [7].

Підсумовуючи викладене, варто зауважити, що останнім часом приватні силові структури у різних формах присутні майже у кожній країні світу. Підрядники одночасно задіяні у військовій сфері та безпеці, причому не як сторонні споглядачі, а як активні учасники, від дій яких певною мірою залежить реалізація чийось інтересів. Насправді, через безперервне зростання та видозміну вважається досить проблематичним визначити повний перелік задач та операцій, які виконують силові підприємства.

Найімовірніше, тенденції розвитку та збільшення кількості ПВК, а також масштабів їх функціонування та різноманіття наданих ними послуг у сфері безпеки, збережуться й в майбутньому, адже військові підприємства є невіддільною частиною світового порядку, що гнучко та швидко відповідає на попит з боку різних замовників. Як приклад, зауважу, що менш ніж за двадцять років приватна сила поширилася в усіх сферах, окрім космічного простору, однак це також може змінитися. Космос вже приватизований такими підприємствами, як «SpaceX», та цілком можливо, що колись приватні супутники будуть обертатись навколо Землі [10, с. 6].

Такі підприємства продовжать додавати нових завдань, включаючи створення професійних підрозділів розвідки, спеціального флоту та навіть удосконалених повітряних сил. До прикладу, сьогодні одна з компаній надає послуги з навчання та підготовки до війни маючи у своєму арсеналі понад 80 винищувачів компанії «Draken». Французька компанія, що розташована в ОАЕ, придбала літаки Mirage-2000 та за допомогою них почала надавати послуги радіоелектронної боротьби та тактичної підготовки [4, с. 17].

Слід зазначити те, що схильність до зростання кількості силових фірм у більшості випадків пов'язана з довготривалою хаотизацією в певних регіонах світу. Це означає, що поки існують конфлікти та проблеми, які заважають діяльності держав та великих корпорацій, які є основними замовниками подібних послуг, то ПВК спробують закріпитися у світі та далі нарощувати свій потенціал. Як результат, власники військових формувань вже зараз активно вивчають силові ринки, відкривають для себе нові ніші, а також прагнуть інтегруватися у масштабні операції, які виконуються під керівництвом найбагатших держав.

З огляду на викладене, варто виокремити декілька сценаріїв розвитку функціонування приватного військового підприємництва. Зазначений прогноз відображає те, як подальше зростання

«приватних військ» може вплинути на забезпечення та підтримку світової безпеки.

З одного боку, найкращий розвиток подій передбачає те, що приватні силові структури стануть дієвим інструментом забезпечення порядку, стабільності та економічного піднесення у менш розвинених частинах світу, оскільки зараз ПВК здебільшого доступні лише для найбагатших країн, однак згодом ця тенденція може змінитися.

З іншого боку, найгірший варіант перебігу справ передбачає, що надмірне поширення та повномасштабне застосування силових підприємств може суттєво послабити демократичний контроль над військовою сферою та національною обороною. В таких умовах безпека може стати приватним благом та призвести до хаосу та безвладдя, зниження громадського порядку та підвищення рівня злочинності. Як результат, тенденція використання приватних військ тільки економічно розвиненими країнами та великими корпораціями може докорінно змінити світовий порядок та майбутнє.

Висновки. Отже, цілком можливо, що кінець ХХІ століття ознаменує той час, коли приватні військові формування замінили збройні сили в питаннях відстоювання та захисту державних інтересів. Хоча доведено, що приватні війська можуть спричинити певну дестабілізацію в міжнародній системі, все ще не вистачає розуміння масштабу шкоди, яку вони можуть завдати. Під час оцінки можливостей підрядників науковці та дослідники доволі часто покладаються на досить незначну кількість інформації, яка з'являється

після публічних скандалів, зокрема, добре озброєної та не менш небезпечної компанії «Blackwater». Силові підприємства російського походження досі виконують різні ролі, щоб підірвати вплив США та підтримати розширення геополітичних інтересів росії. Зокрема, найбільш сумнозвісною з них є «Група Вагнера», яку переважно використовують як заміну державної армії, щоб не допустити новини про загибель військовослужбовців та забезпечити відсутність доказів того, що міноборони взагалі причетні до цих контрактів. Також визначено, що зазначена компанія досягла майже міфічного статусу завдяки своїй глобальній присутності та потужним медійним кампаніям. Як підсумок, доведено, що нове покоління ветеранів війни викликає потребу в створенні та вжитті активних заходів для стримування ПВК «Вагнера» та інших російських підприємств до, а не після завершення агресії в Україні. Ці заходи повинні знизити здатність підрядників надавати свої послуги та зменшити попит світових лідерів на приватні сили рф.

Оскільки характер ведення війн невпинно змінюється, подальші дослідження мають включати не лише теми традиційної літератури з міжнародних відносин, які охоплюють питання військового потенціалу, влади та світового порядку, але й розгляд нових способів втручання у конфлікти та прогнозування того, як військові підприємства діятимуть, використовуючи нові інструменти під час своїх операцій. Безумовно, реальний розвиток приватної військової індустрії покаже тільки час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горовенко В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 32–39.
2. Кириченко С. Роль приватних військових компаній у воєнних конфліктах. *Центр воєнно-стратегічних досліджень*. 2021. № 1(71). С. 12–17.
3. Кохан Г. Правові питання діяльності приватних військових компаній: міжнародний аспект. *Юридичні науки*. 2020. № 2. С. 190–200.
4. Birgin C. Privatization of security: private military companies in the security of the future. *South Security School*. URL: <https://www.gencdiplomatar.com/awareness/articles/privatization-of-security-private-military-companies-in-the-security-of-the-future.html> (дата звернення 11.11.2022).
5. Caparini M., Schreier F. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Geneva, 2005. 184 p.
6. Elsea J., Serafino N. *Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*. Congressional Research Service, 2007. 40 p.
7. Faulkner C., Plichta M. Win, Lose, or Draw, the Wagner Group Benefits from the War in Ukraine. URL: <https://www.lawfareblog.com/win-lose-or-draw-wagner-group-benefits-war-ukraine> (дата звернення 11.11.2022).
8. Giedraitis A. Private Military Companies in the Foreign and Security Policy of the Russian Federation in 2014–2019. *Lithuanian Annual Strategic Review*. 2020. № 18. P. 123–162.
9. Katz B., Seth G., Jones Harrington N., Doxsee C. *The Expansion of Russian Private Military Companies*. URL: <https://russianpmcs.csis.org/> (дата звернення 11.11.2022).
10. Mcfate S. *Mercenaries and War: Understanding Private Armies Today*. National Defense University Press, 2019. 51 p.
11. Mihalache O. The Army of Tomorrow: Private military and security companies' contribution to the military and security landscape. *Finabel*. 2019. P. 2–20.
12. Scahill J. *Blackwater. The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army Revised and Updated*. New York, 2008. 561 p.
13. Singer P. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Industry*. Connel University Press, 2003. 360 p.